

فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال دوم، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۲، پیاپی ۶  
صفحات ۷۵-۹۶

### امکان‌سنجی توسعه اکوتوریسم در سکونتگاه‌های روستایی شهرستان دره‌شهر

محمدرضا ملکی\*، دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، ایلام.  
محسن سرتیپی‌پور، دانشیار معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی.  
منصوره طاهباز، دانشیار معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی.  
علی ملکی، کارشناسی ارشد معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی.

پذیرش نهایی: ۱۳۹۲/۱۰/۱۸

دریافت مقاله: ۱۳۹۲/۴/۱۷

#### چکیده

ایران به دلیل دارا بودن پتانسیل‌های متنوع و گسترده همواره به عنوان یکی از کانون‌های گردشگری در قلمرو سرزمینی مطرح بوده است. بدین‌سان، از میان فرصت‌های گردشگری موجود در کشور، جاذبه‌های طبیعی و چشم‌اندازهای بکر و آب و هوای مناسب، زمینه را برای توسعه اکوتوریسم، بیش از دیگر جنبه‌های گردشگری تقویت می‌کند. در این میان شهرستان دره‌شهر واقع در استان ایلام به دلیل موقعیت جغرافیایی، دارای پتانسیل‌های فراوان اکوتوریسم است که تا کنون به دلایل متعدد، استفاده بهینه و پایدار از این فرصت‌ها نشده است. هدف این مقاله جلب توجه برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران در زمینه توسعه صنعت گردشگری در شهرستان دره‌شهر جهت مدیریت صحیح این صنعت می‌باشد. سوال اصلی این پژوهش نیز بررسی مهم‌ترین نقاط قوت، ضعف، تهدید و فرصت برای نیل به ناحیه ویژه اکوتوریستی است. این مطالعه بر اساس رویکرد برنامه‌ریزی از نوع راهبردی و مشارکتی است که با روش توصیفی-تحلیلی و استفاده از مدل SWOT انجام شده است. هم‌چنین جهت اولویت‌بندی راهبرد اصلی به دست آمده، از روش مکمل برنامه‌ریزی کاربردی کمی QSPM بهره گرفته شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که علی‌رغم وجود پتانسیل‌های بالقوه گردشگری در منطقه، کمبود امکانات اقامتی و رفاهی مورد نیاز گردشگران، موجب نارضایتی آنان شده و برای حل این موضوع راهکارهایی نیز ارائه گردیده است که مهم‌ترین آن ایجاد زیرساخت‌های جدید برای ورود گردشگران به منطقه می‌باشد.

واژگان کلیدی: اکوتوریسم، جاذبه‌های اکوتوریستی، شهرستان دره‌شهر، مدل SWOT، مدل QSPM.

Email: m.maleki200@yahoo.com

\* تماس: 09122264486

## ۱) مقدمه

مسافرت به نواحی بکر و دست نخورده و دیدار از جذابیت‌های طبیعی برای برآوردن نیازهای روحی و روانی و پاسخی به کنجکاوی‌های بشر موضوع جدیدی نبوده و نیست. در دهه اخیر به علت افزایش میزان خسارات و صدمات وارد آمده بر طبیعت، حساسیت به ابعاد اکولوژیکی سفر و ارتباط توریسم با محیط زیست بیشتر مد نظر حامیان طبیعت و صاحب‌نظران توسعه پایدار قرار گرفته است (زاهدی، 1385: 89). در این راستا با گسترش مراکز شهری و رشد پدیده شهرنشینی اشتیاق به سیاحت و سیر و سفر روز افزون شده به طوری که مشتاقان این امر به عنوان جهانگرد در اقصی نقاط جهان و در برخی مناطق به دور از محدودیت‌های سیاسی، جغرافیایی، اوقات فراغت و تکامل بخشیدند (شفیعی، 1375: 4). یکی از بخش‌هایی که در صنعت توریسم مورد توجه گردشگران و جهانگردان قرار گرفته است، صنعت اکوتوریسم است. توسعه اکوتوریسم می‌تواند با ایجاد فرصت‌های شغلی منافع اقتصادی بی‌شماری را به طور مستقیم متوجه مردم بومی کشورها سازد. هم‌چنین اکوتوریسم از بنیان‌های توسعه پایدار جوامع و راهی برای حفظ چشم‌اندازها و ذخایر طبیعی است. بدون آگاهی و شناخت پتانسیل‌ها در هر منطقه، امکان برنامه‌ریزی وجود نخواهد داشت. در واقع شناخت پتانسیل‌های هر منطقه به محقق این امکان را می‌دهد تا بر اساس وضع موجود و توان منطقه متناسب با آن توسعه و جهت آن را شناسایی کند (رضوانی، 1380: 37). رشد صنعت گردشگری در جهان سالانه حدود 4 درصد برآورد می‌شود که در این میان سفرهای اکوتوریستی دارای رشد 30 درصدی هستند و این نشانه توجه روز افزون به اکوتوریسم است (بیرانوند، 1387: 10). با توجه به این که بهره‌برداری از توان‌های توریستی در هر منطقه می‌تواند زمینه‌ای پویا و فعال برای توسعه آن در پی داشته باشد، شهرستان دره-شهر با داشتن توان‌ها و جاذبه‌های اکوتوریستی بسیار غنی به ویژه شرایط آب و هوایی و طبیعی پاک، نقش مهمی در توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی ناحیه ایفا می‌نماید که در این مقاله به آن پرداخته می‌شود.

از اواسط دهه 1980، طبیعت‌گردی ستون اصلی گردشگری کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه را تشکیل می‌دهد (Fennell, 2000: 1). به همین دلیل سال 2002 میلادی به سال بین‌المللی اکوتوریسم معرفی گردید که این نام گویای اهمیت جهانی اکوتوریسم در ابعاد زیست‌محیطی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی است. اتخاذ این تصمیم از سوی سازمان ملل متحد حاکی از اهمیتی است که این سازمان به توسعه توریسم به عنوان یک نیروی اجتماعی، اقتصادی و ضرورت حفاظت از محیط طبیعی در سطح جهان قایل است (نیازمند، 1381: 8). کشور ایران که می‌توان آن را کشور چهار فصل نامید، جزو ده کشور برتر جهان در زمینه جاذبه‌های گردشگری می‌باشد (Fennell, 2000: 2). هم‌چنین ایران از نظر جاذبه‌های اکوتوریستی و

تنوع اقلیمی جز پنج کشور برتر دنیاست (حاجی‌پروانه، 1387: 17). از این رو مطالعات گسترده در این زمینه در شهرهای مختلف کشور ضروری می‌نماید. استان ایلام از قدیمی‌ترین خاستگاه‌های سکونت‌گاه‌های بشری با قدمتی بین هشت تا ده هزار سال پیش از میلاد و دارای هفتصد اثر تاریخی ثبت شده در فهرست آثار ملی می‌باشد. امروزه با توجه به مرزی بودن استان و پایانه‌های مرزی بین‌المللی مهران تاثیر دوچندانی در استفاده از پتانسیل‌های گردشگری در بخش میراث فرهنگی، آثار تاریخی، آثار طبیعی و اکوتوریسم خواهد داشت. در این بین شهرستان دره‌شهر از نظر طبیعی و جغرافیایی دارای موقعیت ممتازی نسبت به دیگر شهرستان‌های استان است. آب و هوای مناسب و وجود رودخانه سیمره و نواحی سرسبز اطراف آن به نسبت کشور، گردشگران را بیش از آن‌چه از جمعیت خود انتظار دارد جذب می‌کند و می‌تواند در جهت جذب گردشگر در زمینه‌های اکوتوریستی و نیازهای اوقات فراغت و اوقات روحی و روانی و انس با طبیعت برای ساکنان منطقه و گردشگران در فصولی از سال موثر باشد. با راه‌اندازی سد و نیروگاه سیمره در شهرستان دره‌شهر و افزایش روزافزون بازدیدکنندگان از این سد، قابلیت و ظرفیت گردشگری زیادی در منطقه ایجاد شده است که می‌تواند در جهت جذب هر چه بیشتر گردشگر به منطقه این پتانسیل بالقوه را بالفعل نمود. طبق آمار به دست آمده از روابط عمومی سد و نیروگاه سیمره، تعداد بازدیدکنندگان تنها در طی دو هفته اول فروردین ماه سال 90 حدود 9000 نفر و در سال 91 حدود 12000 نفر و در سال 92 حدود 16000 نفر بوده است. این آمار نشان دهنده سیر صعودی تعداد بازدیدکنندگان از محل پروژه در سه سال اخیر بوده است که قطعاً این روند رو به رشد در سال‌های آینده نیز تکرار خواهد شد. نکته حائز اهمیت این است که این سد تنها به عنوان یکی از ده‌ها جاذبه‌های گردشگری شهرستان توانسته است بازدیدکنندگان زیادی را به خود اختصاص دهد و اگر بتوان مشکلات و ضعف‌های موجود در راستای توسعه توریسم و به ویژه اکوتوریسم شهرستان را بر طرف نمود شاهد تعداد بازدیدکنندگان و گردشگران بیشتری به این منطقه خواهیم بود. در پژوهش حاضر به مطالعه امکان‌سنجی توسعه اکوتوریسم وضعیت این شهرستان پرداخته شده است تا بدین وسیله بتوان زمینه رشد و توسعه پایدار آن را فراهم نمود. به منظور دستیابی به هدف کلی پژوهش، این سوال مطرح شده که مناسب‌ترین راهبرد تصمیم‌گیری در توسعه اکوتوریسم شهرستان دره‌شهر چیست؟

## ۲) مبانی نظری

تاکنون مطالعات گوناگونی در زمینه گردشگری و اکوتوریسم صورت گرفته است که از جمله‌ی آن‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

تقوایی و همکاران (1391) در مقاله‌ای تحت عنوان "امکان‌سنجی توسعه اکوتوریسم در ناحیه سامان چهارمحال بختیاری" با شناخت قابلیت‌ها و جاذبه‌های گردشگری و بررسی مشکلات و تنگناهای توسعه گردشگری در ناحیه سامان، علل اصلی توسعه نیافتگی گردشگری ناحیه را کمبود امکانات و تاسیسات زیربنایی و عدم سرمایه‌گذاری‌های مکفی در اماکن اقامتی ناحیه دانست. در نتیجه‌گیری نیز ارائه طرح‌های جامع و مدون گردشگری و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و دولتی را زمینه ساز توسعه اقتصادی و اجتماعی ناحیه سامان می‌داند.

بدری و همکاران (1390) در مقاله‌ای تحت عنوان "راهبردهای توسعه اکوتوریسم در شهرستان مریوان" با رویکرد برنامه‌ریزی راهبردی مشارکتی به دنبال ارائه راهبردهایی جهت توسعه اکوتوریسم شهرستان مریوان بوده است. یافته‌های ایشان نشان می‌دهد که به منظور تقویت و توسعه اکوتوریسم پایدار در شهرستان مریوان، لازم است راهبردهای متنوعی به عنوان مجموعه‌ای راهبردی برای سیاست‌گذاری و مدیریت و برنامه‌ریزی اکوتوریسم مورد توجه قرار گیرند.

نوحه‌گر و همکاران (1388) در پژوهشی با عنوان "ارزیابی قابلیت‌های طبیعت‌گردی جزیره قشم با بهره‌گیری از مدل مدیریت استراتژی SWOT" به ارزیابی قابلیت‌ها و توانمندی‌های جزیره قشم در زمینه گردشگری طبیعی پرداخته می‌شود و استراتژی حداکثر استفاده اقتصادی از ورود طبیعت‌گردان با حفظ ارزش‌های جزیره به مثابه بهترین نوع استراتژی برای توسعه گردشگری جزیره کیش معرفی می‌گردد.

سراقی و همکاران (1387) در مقاله‌ای تحت عنوان "نقش جاذبه‌های اکوتوریستی در توسعه گردشگری نهاوند با تاکید بر مدل SWOT" به بررسی و ارزیابی پتانسیل‌ها و قابلیت‌های جاذبه‌های اکوتوریستی شهرستان نهاوند پرداخته است. نتایج حاصل از مطالعات نویسنده بیانگر این واقعیت است که عدم بهره‌برداری اصولی و ضعف بینش علمی مدیران نسبت به مسایل زیست‌محیطی، جاذبه‌های اکوتوریستی منطقه را با آسیب پذیری بالایی مواجه کرده است.

مهندسین مشاور امکو ایران (1385) در بررسی توسعه گردشگری محور زاینده‌رود (از چلگرد تا باتلاق گاو خونی) به بررسی جاذبه‌های طبیعی منحصر به فرد استان چهارمحال بختیاری پرداخته و ایجاد انگیزه‌های قوی برای مسافران داخلی و خارجی فراهم کرده است.

نادری بنی (1384) در بررسی زمینه‌های گسترش گردشگری پیرامون سد زاینده‌رود به شناسایی منطقه پرداخته و در زمینه حفظ محیط زیست و حیات وحش حاشیه زاینده‌رود، ایجاد و مشارکت مردمی در تمام مراحل تصمیم‌گیری، اجرا و نظارت را مهم‌ترین رکن در توسعه گردشگری این منطقه می‌داند.

محمدی ده چشمه و زنگی‌آبادی (1378) در مقاله‌ای با عنوان "امکان‌سنجی توانمندی‌های اکوتوریسم استان چهارمحال و بختیاری به روش SWOT"، با بررسی نقاط ضعف و قوت یا فرصت‌ها و تهدیدهای گردشگری طبیعی استان، به این نتیجه می‌رسد که مهم‌ترین مشکل توسعه گردشگری طبیعی در استان، به رغم دارا بودن قابلیت‌های فراوان، ضعف مدیریتی و نیز زیرساخت‌هاست.

مردانی (1377) در بررسی محیط زیست و جاذبه‌های توریستی شهرستان شهرکرد به صورت تخصصی منطقه مورد مطالعه را بررسی کرده و به این باور رسیده که پتانسیل‌ها و جاذبه‌های طبیعی به همراه ویژگی‌های فرهنگی تاریخی در مجموع، قابلیت‌های بسیار غنی و وسیعی از نظر توریسم و گذاران اوقات فراغت و تفریحات، در دل طبیعت شهرستان فراهم آمده و باعث شده این رساله نوشته شود.

خدارحیم قیاسی (1377) در پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد خود تحت عنوان "توریسم و توسعه اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی استان چهارمحال و بختیاری"، ضمن معرفی جاذبه‌های توریستی استان به معرفی قابلیت‌های توریستی آن پرداخته و انجام طرح‌های تحقیقاتی و کاربردی به منظور ارتقاء این استان به یکی از مراکز توریستی ملی ضروری می‌داند.

شریفی (1376) در مقاله‌ای تحت عنوان "برنامه‌ریزی مقدماتی برای توسعه اکوتوریسم" به معرفی منابع توریستی ایران و اهداف پارک‌های ملی و پناهگاه‌های حیات وحش پرداخته است که نتایج نشان داده برای تهیه یک طرح زنجیرهای اکوتوریسم در قدم اول نیاز است که ظرفیت برد اکولوژیکی منابع برآورد گردد و یک روش کاربردی را برای این منظور ارائه نموده است.

مجمع بین‌المللی اکوتوریسم در سال 1991 نخستین تعریف خود را از اکوتوریسم این چنین ارائه داد: مسافرت به منابع طبیعی که همراه با مسئولیت‌پذیری باشد و موجب حمایت و حفاظت محیط زیست و بهبود بخشیدن به سطح زندگی مردم محلی (بومی) شود (Hvenegeard, 1994: 25). اکوتوریسم، نوعی گردشگری مسئولانه‌ی انسان در محیط طبیعی است که علاوه بر منفعت‌های مادی و غیرمادی به دنبال حفظ محیط-زیست است و در نتیجه‌ی آن برقراری پیوند میان پایداری از ابعاد مختلف با اکوتوریسم خواهد بود (نظری، 1388: 2). به عنوان نمونه باتلر، گردشگری پایدار را نوعی از گردشگری تعریف می‌کند که بتواند در یک محیط معین در زمان نامحدود ادامه یابد و از نظر انسانی و فیزیکی به محیط‌زیست صدمه نزند و تا بدان حد فعال باشد که به توسعه دیگر فعالیت‌ها و فرایندهای اجتماعی لطمه‌ای وارد نیارد. از این‌رو گردشگری پایدار آن نوع گردشگری است که توسعه را تسهیل کند (Bulter, 1996: 4). گردشگری‌ای که از لحاظ اکولوژیکی پایدار باشد، یعنی به نیازهای فعلی گردشگران طبیعت پاسخ دهد و به حفظ و گسترش فرصت‌های موجود

برای آینده بپردازد و به جای صدمه زدن به زیست‌بوم (اکولوژی) در جهت پایداری آن تلاش ورزد، اکوتوریسم پایدار خوانده می‌شود (یدری و همکاران، 1390: 35). در جدول شماره 1 به اصول اکوتوریسم پایدار اشاره شده است.

جدول شماره (۱): اصول اکوتوریسم پایدار

استفاده از منابع پایدار	حفاظت و استفاده از منابع طبیعی، اجتماعی، فرهنگی، بسیار مهم است و موجب ادراک بلندمدت کسب و کار می‌شود.
کاهش بیش از حد مصرف و ضایعات	کاهش بیش از حد مصرف و جلوگیری از هزینه‌های بازسازی صدمات درازمدت زیست‌محیطی و کمک به کیفیت گردشگری.
مدیریت تنوع زیستی	حفظ و ترویج تنوع طبیعی، اجتماعی و فرهنگی برای گردشگری پایدار و ایجاد پایه در دراز مدت ضروری است.
مجموعه‌های گردشگری در برنامه‌ریزی	توسعه گردشگری که در چارچوب برنامه‌ریزی استراتژیک منسجم ملی و محلی است. ارزیابی تأثیرات زیست‌محیطی، موجب افزایش قابلیت زنده ماندن طولانی مدت گردشگری خواهد شد.
حمایت از اقتصادهای محلی	گردشگری که به پشتیبانی از طیف گسترده‌ای از فعالیت‌های اقتصادی محلی و هزینه‌های زیست‌محیطی و تخمین سود طولانی مدت با اقتصاد و اجتناب از آسیب‌های زیست‌محیطی کمک می‌کند.
جوامع محلی درگیر	مشارکت کامل جوامع محلی در بخش گردشگری نه تنها بیمه‌های اجتماعی و محیط زیست را بهبود می‌بخشد بلکه به کیفیت پروژه‌های گردشگری نیز کمک می‌کند.
مشاوره و سهامداران عمومی	مشاوره بین صنعت گردشگری و سازمان‌های جوامع محلی و نهادها در صورتی ضروری است که آن‌ها در کنار یکدیگر و در حل بالقوه تضاد منافع کمک کنند.
آموزش کارکنان	آموزش کارکنان و ادغام گردشگری پایدار به شیوه‌های کار، همراه با استخدام پرسنل در تمام سطوح، و بهبود کیفیت محصول گردشگری.
بازاریابی گردشگری مسئولانه	بازاریابی را گردشگران کامل فراهم می‌کنند و مسئولان با توجه به اطلاعات طبیعی و اجتماعی و محیط‌های فرهنگی در مناطق مقصد را افزایش می‌دهند و رضایت مشتری را بهبود می‌بخشند

منبع: Blamey, 2001, 21.

با توجه به این‌که پایداری مکان‌های اکوتوریستی در ابعاد فضایی و زمانی تغییر می‌کند، بنابراین تحقق صنعت توریسم دلخواه، فقط با رعایت اصول حفاظت و لحاظ واکنش‌پذیری اجتماعی امکان‌پذیر است (مختاری، 1389: 33). در مقوله اکوتوریسم سه معیار مهم باید مد نظر قرار گیرد: 1- جاذبه‌ها، طبیعت محور باشند. 2- رابطه متقابل توریست‌ها بر یادگیری و آموزش متمرکز باشد. 3- مدیریت چنین محیط‌هایی می‌بایست اصول و اقداماتی را دنبال کند که با پایداری اکولوژیکی، اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی هم‌خوانی داشته باشند (Weaver and Lawton, 2007: 1170).

در اکوتوریسم، بازدید از مناطق بکر طبیعی به نحوی است که با محافظت از اکوسیستم، به شان جوامع محلی توجه و احترام گذاشته می‌شود (Ricklefs, 2001: 484)؛ بین منابع طبیعی و جامعه محلی و گردشگران توازن برقرار می‌شود؛ در نهایت علاوه بر بهره‌مندی از محیط زیست، از طریق به حداقل رساندن تاثیرات منفی بر طبیعت، به ایجاد محیط‌زیستی پایدار یاری می‌رساند (Fennell, 2000: 41). در عین حال زمینه مشارکت اقتصادی - اجتماعی جمعیت بومی را فراهم می‌آورد و به ارتقای رفاه جامعه میزبان نیز کمک می‌کند (زاهدی، 1385: 89-90). بنابراین پیوندهای عمیقی بین انسان، محیط زیست و گردشگری در الگوی اکوتوریسم برقرار است که به میزان دخالت انسان‌ها در محیط‌زیست و یا حفاظت آن‌ها، پیوستار اکوتوریسم در محدوده‌ای جغرافیایی شکل می‌گیرد (بدری و همکاران، 1390: 38).

اکوتوریسم در قرن بیست و یکم بسیاری از فضاهای جغرافیایی را تحت تاثیر قرار داده و الگوی فضایی جدیدی را در نواحی مختلف جغرافیایی ایجاد نماید. در سال‌های کنونی توسعه‌ی پایدار نیز به عنوان روشی نو مطرح شده تا جوامع بتوانند بدان وسیله درباره‌ی سطح زندگی، عدالت اجتماعی و حفظ منابع بیانیدهند (English Tourism Board, 2000: 78). تفرجگاه‌های محیط طبیعی، به دلیل بعد زمانی و فضایی کوتاه و هم‌چنین توانایی استفاده بیشتر افراد طبقه متوسط در روزهای آخر هفته، جایگاه والایی یافته است (مافی و سقایی، 1387: 23). زیرا این فضاها زمینه ساز استراحت، تمدد اعصاب (Weaver, 2006: 19)، گذران اوقات فراغت و انجام سرگرمی محسوب می‌شوند (مافی و سقایی، 1383: 168)، و افزایش شمار گردشگران نیز به گسترش خدمات و تسهیلات و افزایش درآمد و سطح اشغال می‌انجامد (مطیعی‌لنگرودی و رضائیه-آزادی، 1392: 76؛ مطیعی‌لنگرودی و حیدری، 1391: 20؛ 495؛ Fleischer and Tchetchik, 2005). اکوتوریسم از حیاط وحش و منابع طبیعی استفاده‌ی غیر مصرفی به عمل می‌آورد و غیرمستقیم به حفاظت از منطقه و بهبود وضع اقتصادی مردم محلی کمک می‌کند. اکوتوریسم یک رهیافت مدیریت یافته به کشور یا منطقه‌ی مورد نظر ارائه می‌دهد که برای حفاظت در مناطق، مشارکت ساکنین بومی و بازاریابی مناسب اماکن بسیج می‌سازد (WTO, 2005).

### ۳) روش تحقیق

روش تحقیق، توصیفی - تحلیلی (ترکیبی از نوع کمی و کیفی) است. در شیوه توصیفی به مطالعه تجربیات جهانی و داخلی در زمینه نوشتارهای اکوتوریسم پرداخته شده و در شیوه تحلیلی نیز تکنیک SWOT مورد استفاده قرار گرفت. در ابتدا با توجه به منابع و اطلاعات اسنادی موجود و مطالعه میدانی، جاذبه‌ها، امکانات و

خدمات گردشگری به ویژه در مناطق با قابلیت طبیعت‌گردی در شهرستان دره‌شهر تهیه گردید. به منظور تعیین شاخص تقاضای گردشگری در شهرستان، تعداد 45 پرسش‌نامه از سوی مردم و مسئولان تکمیل گردید. در این پرسش‌نامه جامعه آماری، ساکنین شهرستان دره‌شهر می‌باشد که شیوه نمونه‌گیری به صورت هدفمند یا نظری انجام شده است. بر اساس این نوع نمونه‌گیری برای گردآوری اطلاعات، محقق با افرادی تماس برقرار می‌کند که در زمینه‌ی موضوع تحت بررسی یا جنبه‌هایی از آن دارای اطلاعات و شناخت مناسب و کافی باشند. حجم نمونه به اشباع نظری سوالات مورد بررسی بستگی دارد، به این ترتیب که هرگاه محقق به این نتیجه برسد که پاسخ‌های داده شده و یا مصاحبه‌های انجام شده با افراد مطلع به اندازه‌ای به همدیگر شباهت دارند که منجر به تکراری شدن پاسخ‌ها و یا مصاحبه‌ها شده و داده‌های جدیدی در آن‌ها وجود ندارد، تعداد مصاحبه‌ها را کافی دانسته و دست از مصاحبه می‌کشد (محمدپور و رضایی، 1378: 18-19). جهت پیاپی پرسش‌نامه نیز از آلفای کرونباخ استفاده شد و آلفای به دست آمده بالاتر از 80 درصد بوده است. هم‌چنین با مراجعه به اساتید و مشاوران علمی در این زمینه، اعتبار پرسش‌نامه تأمین گردید. در مرحله‌ی بعدی تحقیق، جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات و ارزیابی استراتژی و راهبرد توسعه‌ی طبیعت‌گردی در شهرستان مذکور از روش تحلیلی SWOT بهره گرفته شد. در ادامه به منظور ساخت مدلی تحلیلی، با بررسی‌های به عمل آمده بر روی محیط درونی و بیرونی موثر در منطقه، فهرستی از نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها مورد شناسایی قرار گرفت. سپس به وسیله نظرخواهی از مردم، گردشگران و مسئولان وزن‌دهی به هر کدام از عوامل صورت گرفت و با تنظیم عوامل استراتژیک داخلی و خارجی که مینا و پایه در تدوین استراتژی بوده است، ماتریس SWOT استخراج و راهبرد مناسب ارزیابی گردید. در آخر جهت اولویت‌بندی راهبردهای محافظه‌کارانه از برنامه‌ریزی کاربردی کمی QSPM استفاده گردید.

شهرستان دره‌شهر که به لحاظ جمعیتی چهارمین شهرستان در استان ایلام می‌باشد (سرشماری نفوس و مسکن سال 90) در طول جغرافیایی 47 درجه و 22 دقیقه و عرض جغرافیایی 33 درجه و 8 دقیقه و در ارتفاع 650 متری از سطح دریا واقع است. این شهرستان در 142 کیلومتری شهر ایلام و در مسیر جاده ایلام - پل دختر قرار دارد. آب و هوای آن معتدل و خشک، میانگین حداکثر درجه حرارت 42 درجه و میانگین حداقل دما 6- درجه می‌باشد. بارندگی سالانه به طور متوسط 350 میلی‌متر است. شهرستان دره‌شهر از شمال باختری، شمال تا جنوب خاوری به ترتیب با شیروان و چرداول، کوه‌دشت و پل دختر (استان لرستان)، از جنوب خاوری، جنوب تا شمال باختری به ترتیب با آبدانان، دهلران، مهران و ایلام همسایه است (ملکی، 1392: 11).



نام دره‌شهر شاید از رود سیمره گرفته شده باشد که این رود تا قبل از ورود ایلام، گاماسب نام دارد و هنگام ورود به ایلام، سیمره نامیده می‌شود. گفته شده است که چون دره‌شهر در کنار رود سیمره در دره‌ای از دره کبیرکوه قرار گرفته، دره نام یافته است. شهر تاریخی و باستانی دره‌شهر در ادوار مختلف بارها ویران و آباد گشته است. بنا بر نظری، دره‌شهر محل شهر باستانی "ماداکتو" پایتخت عیلامی است. عیلامیان که در دوره عهد باستان فرمانروای کوه‌های لرستان بودند؛ دره رودخانه و راه بزرگ ارتباطی منطقه و مرز شمالی را متصرف شدند و اماکن مستحکمی تاسیس نمودند که ماداکتو پایتخت دوم آنان از آن جمله است. در حال حاضر شهر دره‌شهر که در دامنه کبیرکوه و در کنار خرابه‌های شهر باستانی دوره ساسانی و رودخانه خروشان سیمره قرار دارد، با استعداد کشاورزی فراوان، منابع آب غنی، مراتع سبز و جنگل‌های انبوه یکی از زیباترین و پرجاذبه‌ترین شهرهای باستانی و مهم استان ایلام و غرب کشور محسوب می‌شود. از جمله‌ی آثار و جاذبه‌های شهرستان می‌توان به مواردی که به صورت اختصار در جدول 2 آمده است، اشاره نمود (ملکی، 1392).

جدول شماره (۲): جاذبه‌های تاریخی شهرستان دره‌شهر

نام اثر	قدمت تاریخی	توضیحات
شهر تاریخی دره شهر	ساسانی-اسلامی	در جنوب شهرستان دره شهر واقع شده و چند فصل است که حفاری علمی از سوی کارشناسان میراث فرهنگی در آنجا ادامه دارد
چهار طاقی-آتشکده	ساسانی	واقع در روستای سرخ آباد
آثار تاریخی هزار در	ساسانی-اسلامی	واقع در شرق دره شهر- پشت پمپ بنزین
بقایای ساختمانی قلعه گل	ساسانی	واقع در شمال شهر دره شهر- روستای قلعه گل
معماری صخره ای قلعه شیخ مکان	ساسانی	روستای شیخ مکان، داخل تنگه، ارتفاعات کبیرکوه
تپه تاریخی شیخ مکان	ساسانی	روستای شیخ مکان
آسیاب آبی شیخ مکان	صفویه	داخل تنگه روستای شیخ مکان
قلعه پوراشرف	قاجاریه	روستای شیخ مکان
بقایای معماری کل یزید	ساسانی	جنب جاده دره شهر- پلدختر، نزدیک روستای کله جو
شکارگاه بهرام چوبین	ساسانی	10 کیلومتری شهرستان دره شهر، ارتفاعات کبیرکوه
پل تاریخی گاومیشان	ساسانی-اسلامی	بر روی رودخانه سیمره، جاده دره شهر- پلدختر
پل تاریخی چم نمشت	ساسانی	شمال شهر، روستای چم نمشت
تپه تیغن	دوران عیلامی	روستای جهادآباد
تپه تاریخی سرورآباد	پیش از تاریخ	روستای سرورآباد، چمکلان
قلعه زینل	3000 سال	روستای سرورآباد، چمکلان
تپه تاریخی دلفان آباد	پیش از تاریخ	روستای دلفان آباد، چمکلان
تپه تاریخی چم ژیه	"	روستای چمژاب
تپه تاریخی دشت آباد	"	روستای دشت آباد

نام اثر	قدمت تاریخی	توضیحات
تپه کوزه گران	"	روستای سرگچله
آثار معماری مهدی آباد	ساسانی	روستای مهدی آباد (سیکان)
قلعه میرغلام	معاصر	" " "
تپه تاریخی فرهاد آباد	دوران تاریخی	روستای فرهاد آباد
قلعه سکه سون	دوران تاریخی	حدفاصل روستای فرهاد آباد و زرانگوش در ارتفاعات کبیرکوه
تپه چغاسبز	پیش از تاریخ	روبروی روستای فاضل آباد
قبر و زاغه قلعه تسمه	"	روستای قلعه تسمه
آثار ساختمانی پشته زرانگوش	"	تنگه روستای زرانگوش
قبر باستانی پشته زرانگوش	"	"
قبر تاریخی چشمه شیرین	"	روستای چشمه شیرین
شهر تاریخی لارت	ساسانی	بخش بدره، دامنه ارتفاعات کبیرکوه
آثار معماری صخره ای	دوران تاریخی	تنگ کافری، بخش بدره
قلعه تاریخی کلم	ساسانی	روستای کلم، بخش بدره
قبر تاریخی آبهر بدره	دوران تاریخی	روستای آبهر
قبر تاریخی فدک	"	روستای فدک
آثار معماری هندمینی	"	روستای هندمینی
آثار روستای زید	"	روستای تلخاب، بین روستای زید و سد سیمره

منبع: بررسی‌های محققان، 1391 و سایت دره شهر (www.daresahr.blogfa.com).

#### ۴ یافته‌های تحقیق

در مرحله نخست برای دستیابی به مهم‌ترین اولویت‌ها در توسعه اکوتوریسم شهر دره شهر، اقدام به تشکیل ماتریس عوامل ارائه شده به وسیله مردم و مسئولان گردید تا براساس مقایسه دوبه‌دویی عوامل در زیر گروه‌های قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها، راهبردهای چهارگانه توسعه اکوتوریسم در منطقه شناسایی شوند (جدول 3).

## جدول شماره (۳): ماتریس راهبردی توسعه اکوتوریسم شهرستان دره‌شهر

نقاط ضعف (WEAKNESS)	نقاط قوت (STRENGTH)
W1- عدم سرمایه‌گذاری بخش دولتی و خصوصی	S1- وجود چشم‌اندازهای طبیعی منحصر به فرد
W2- نبود تسهیلات اقامتی، رفاهی در منطقه	S2- وجود چشمه و رودخانه
W3- نبود تسهیلات خدماتی و بهداشتی در منطقه	S3- وجود میوه‌ها و محصولات متنوع
W4- نامناسب بودن جاده دسترسی به روستاها	S4- داشتن محیط آرام و بدون سر و صدا در مناطق اکوتوریستی
W5- نامناسب بودن کوچه‌ها و معابر درون روستاها	S5- وجود قلعه، آتشکده و دیگر بناهای تاریخی
W6- نبود روشنایی مناسب معابر روستاها در شب	S6- وجود بقاع متبرکه متعدد
W7- تخریب باغات و مزارع خصوصی و عدم رعایت بهداشت محیط	S7- وجود مراکز متعدد پرورش ماهی قزل‌آلا
W8- گرمای زودرس بهاره	S8- وجود راهنمایان محلی خیره
W9- عدم ثبات الگوی گردشگری در همه فصول	S9- وجود فرهنگ مهمان‌نوازی مردم بومی
W10- ناکافی بودن نظام اطلاع‌رسانی و تبلیغات	S10- وجود ارتفاعات و قله مرتفع برای انجام فعالیت‌های ورزشی
	S11- فراهم کردن زمینه‌های شادابی و سلامت روحی و روانی برای گردشگران
	S12- وجود سد و نیروگاه سیمره

## ادامه جدول شماره (۳): ماتریس راهبردی توسعه اکوتوریسم شهرستان دره شهر

فرصت‌ها (OPPORTUNITY)	راهبردهای رقابتی/تهاجمی (SO)	راهبردهای تنوع (ST)
<p>O1- افزایش توجه بخش دولتی و خصوصی به سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری</p> <p>O2- به‌وجود آوردن زمینه‌های شغلی فراوان در منطقه</p> <p>O3- سودآوری و جاری شدن سرمایه و درآمد به منطقه</p> <p>O4- تمایل زیاد گردشگران به اقامت چند روزه در منطقه</p> <p>O5- ارتقاء سطح فرهنگی منطقه و تبادلات اجتماعی بین گردشگران و ساکنان بومی</p> <p>O6- تهیه و اجرای برنامه‌ای به منظور توسعه توانمندی‌های مدیران گردشگری</p> <p>O7- نزدیکی منطقه به دو استان لرستان و خوزستان</p> <p>O8- حفاظت محیط زیست</p>	<p>SO1- تقویت ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری با توجه به پتانسیل‌های بالای منطقه</p> <p>SO2- تقویت سرمایه‌گذاری برای ایجاد فرصت‌های اشتغال مردم محلی با توجه به قابلیت‌های موجود</p> <p>SO3- تقویت ارتباطات اجتماعی و فرهنگی با توجه به فرهنگ میهمان‌نوازی مردم منطقه</p> <p>SO4- افزایش مدت زمان اقامت گردشگران در منطقه با ایجاد مجموعه‌های اقامتی، هتل و ...</p>	<p>ST1- تنوع‌بخشی ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری برای کسب سود و درآمد بیشتر</p> <p>ST2- تنوع‌بخشی به ارتباطات اجتماعی و فرهنگی برای کاهش تاثیرات سوء فرهنگی و اجتماعی ناشی از گردشگری</p> <p>ST3- تنوع‌بخشی و ایجاد زیرساخت‌های جدید مانند هتل و رستوران برای ایجاد رغبت و ورود گردشگران به منطقه</p> <p>ST4- تنوع‌بخشی در بالا بردن روحیه مشارکت مردم جهت ایجاد و گسترش توسعه توریسم و اکوتوریسم</p> <p>ST5- تنوع‌بخشی و ابتکار در ایجاد اشتغال و شغل‌های جدید برای جلب گردشگران</p>
تهدیدها (THREAT)	راهبردهای بازنگری/تغییر جهت هوشمندانه (WO)	راهبردهای تدافعی (WT)
<p>T1- تاثیرات منفی و آلودگی‌های زیست‌محیطی ناشی از گردشگری</p> <p>T2- تاثیرات سوء فرهنگی و اجتماعی گردشگری بر منطقه</p> <p>T3- از بین رفتن درختان و پوشش گیاهی و زمین‌های کشاورزی و مزارع</p> <p>T4- پذیرش توریست بیش از ظرفیت محیط</p> <p>T5- سیاست‌گذاری‌های نامناسب برای مدیریت اکوتوریسم در منطقه</p> <p>T6- عدم بهره‌برداری مناسب از فرصت‌های گردشگری زمستانه به دلیل عدم وجود ظرفیت ساختار و برنامه‌های لازم</p> <p>T7- عدم سرمایه‌گذاری به دلیل ترس از شکست</p> <p>T8- عدم صدور مجوز و تسهیلات از سوی دولت برای گسترش اکوتوریسم</p> <p>T9- فصلی بودن گردشگری</p>	<p>WO1- بازنگری در سیاست‌های دولتی در زمینه جذب سرمایه‌گذاری</p> <p>WO2- بازنگری در خدمات و تسهیلات ارائه شده در زمینه زیرساخت‌های مرتبط با گردشگری منطقه</p> <p>WO3- بازنگری در قوانین و ایجاد امنیت خاطر گردشگران و آسودگی آنان</p> <p>WO4- بازنگری در تنوع اطلاع‌رسانی سازمان‌ها جهت جذب گردشگر به منطقه</p> <p>WO5- بازنگری در طرح‌های هادی روستایی و اجرای سریع‌تر آن از سوی ارگان‌های مربوطه</p>	<p>WT1- جلوگیری از ورود افراد مزاحم و شرور، به منظور ایجاد امنیت برای گردشگران</p> <p>WT2- جلوگیری از ورود و تاثیر فرهنگ‌های بیگانه با فرهنگ بومی برای حفظ آداب و رسوم محلی</p> <p>WT3- جلوگیری از ورود و برخورد با گردشگرانی که به قوانین زیست‌محیطی بی‌توجه‌اند</p> <p>WT4- جلوگیری از تبلیغات سوء صورت گرفته درباره مردم و امنیت خود منطقه</p>

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

راهبردهای تعیین شده در چهار بخش جداگانه صورت گرفته و به صورت ترکیبی از عوامل درونی و بیرونی می‌باشد. به این ترتیب که یک بار راهبردهای ترکیبی از نقاط قوت و فرصت‌ها می‌باشد. یعنی عوامل نقاط قوت در کنار عوامل فرصت‌ها قرار می‌گیرد و راهبرد متناسب با آن را تعیین می‌شود. در این حالت راهبرد ما باید به این صورت باشد که با استفاده از نقاط قوت، از فرصت‌ها بهره‌برداری شود. این استراتژی را در اصطلاح استراتژی حداکثر - حداکثر (SO) یا استراتژی تهاجمی می‌نامند. نوع دوم راهبردها از ترکیب فرصت‌ها و نقاط ضعف است. یعنی از ترکیب عوامل این دو بخش، راهبرد متناسب با آن طراحی می‌شود که در این حالت هدف این است که با بهره‌جستن از فرصت‌ها، نقاط ضعف کاهش یا از بین برده شود. این راهبرد را، راهبرد حداکثر - حداقل (WO) یا استراتژی رقابتی می‌نامند. نوع سوم راهبرد، ترکیبی از نقاط قوت و تهدیدها می‌باشد. در این حالت باید راهبردی تعیین شود که با استفاده از نقاط قوت، از تهدیدهای پیش رو جلوگیری کند. این راهبرد را، راهبرد حداقل - حداکثر (ST) یا استراتژی محافظه‌کارانه می‌نامند. و نوع چهارم راهبرد، ترکیبی از نقاط ضعف و تهدیدها است. در این حالت هدف از تعیین راهبرد، کاهش نقاط ضعف و دوری از هر گونه تهدید می‌باشد. این راهبرد را، راهبرد حداقل - حداقل (WT) یا استراتژی تدافعی می‌نامند. سپس نتایج به دست آمده بر اساس الگوی راهبردی توسعه اکوتوریسم سازماندهی شد و محاسبات آماری در قالب مجموع ضرایب اولیه، ضرایب ثانویه و رتبه و امتیاز از دیدگاه مردم و مسئولان انجام گرفت که در جدول 4 درج شده است. خلاصه کار در این مدل، به صورت زیر است:

مرحله اول، تعیین ضریب اولیه: از طریق یک پرسش‌نامه از کارشناسان و اساتید دانشگاه که هم بومی منطقه بوده و هم بر موضوع مورد پژوهش اشرافیت کامل داشته‌اند، به هر یک از عوامل درونی و بیرونی تعیین شده، ضریب داده شده تا میزان اثرگذاری عوامل مشخص گردد. برای تعیین ضریب از طیف لیکرت استفاده گردیده، بدین معنی که (گزینه الف، 5 امتیاز)، (گزینه ب، 4 امتیاز)، (گزینه ج، 3 امتیاز)، (گزینه د، 2 امتیاز) و (گزینه ه، 1 امتیاز) محاسبه شده است. سپس تعداد هر یک از گزینه‌ها به ارزش هر گزینه در طیف لیکرت ضرب شده تا ضریب اولیه این عامل حاصل شود. مرحله دوم، تعیین ضریب ثانویه: سایر عوامل دیگر نیز به شکل بالا محاسبه شده و ضریب اولیه همه‌ی عوامل با هم جمع می‌شود. سپس ضریب اولیه هر عامل بر مجموع ضرایب تقسیم شده است. مرحله سوم، تعیین رتبه: تعیین رتبه برای مشخص کردن میزان اثربخشی راهبردهای کنونی در نشان دادن واکنش نسبت به عوامل می‌باشد. رتبه‌ها از 1 تا 4 می‌باشد. رتبه 4 نشان از واکنش خیلی سریع بوده و به سمت عدد 1 از شدت واکنش و اثربخشی کاسته می‌شود.

مرحله چهارم، تعیین ضریب نهایی: ارزش هر رتبه‌ای که به هر عامل داده شده (از 1 تا 4) در ضریب ثانویه ضرب شده و بدین ترتیب ضریب نهایی هر عامل به دست آمده است.

جدول شماره (۴): ماتریس تحلیل الگوی راهبردی توسعه اکوتوریسم شهرستان دره شهر

نظر مردم و مسئولان				سوات		
امتیاز	رتبه	ضریب ثانویه	ضریب اولیه			
0/117	1	0/117	153	O1	فرصت‌ها	عوامل بیرونی
0/111	1	0/111	145	O2		
0/242	2	0/121	159	O3		
0/114	1	0/114	150	O4		
0/254	2	0/127	166	O5		
0/576	4	0/144	188	O6		
0/393	3	0/131	171	O7		
0/396	3	0/132	173	O8		
2/203		1	1305	مجموع		
0/098	1	0/098	150	T1	تهدیدها	
0/094	1	0/094	144	T2		
0/222	2	0/111	169	T3		
0/488	4	0/122	186	T4		
0/363	3	0/121	184	T5		
0/354	3	0/118	180	T6		
0/351	3	0/117	179	T7		
0/1	1	0/1	152	T8		
0/345	3	0/115	176	T9		
2/415		1	1520	مجموع		

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

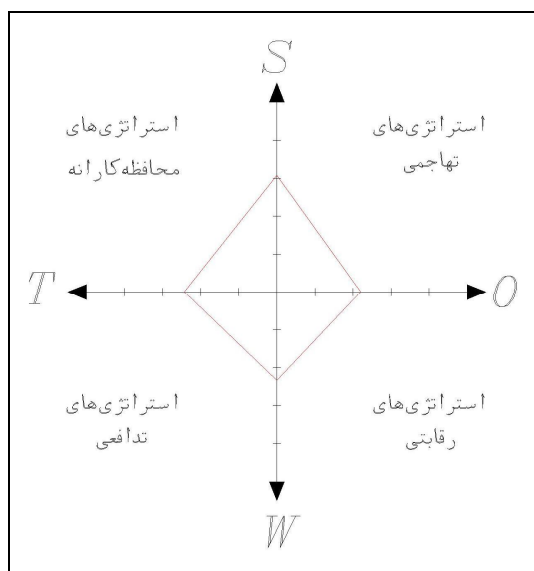
ادامه جدول شماره (۴): ماتریس تحلیل الگوی راهبردی توسعه اکوتوریسم شهرستان دره‌شهر

نظر مردم و مسئولان				سوات		
امتیاز	رتبه	ضریب ثانویه	ضریب اولیه			
0/424	4	0/101	193	S1	قوت‌ها	عوامل درونی
0/152	3	0/096	184	S2		
0/065	2	0/084	160	S3		
0/440	2	0/086	165	S4		
0/294	4	0/105	201	S5		
0/059	1	0/080	153	S6		
0/294	1	0/075	144	S7		
0/053	1	0/079	150	S8		
0/158	4	0/099	188	S9		
0/134	3	0/096	184	S10		
0/158	3	0/092	176	S11		
0/400	4	0/10	220	S12		
3/046		1	2118	مجموع	ضعف‌ها	
0/184	2	0/092	156	W1		
0/330	3	0/110	185	W2		
0/318	3	0/106	179	W3		
0/204	2	0/102	172	W4		
0/196	2	0/098	165	W5		
0/192	2	0/096	162	W6		
0/188	2	0/094	158	W7		
0/196	2	0/098	166	W8		
0/194	2	0/097	164	W9		
0/306	3	0/102	172	W10		
2/308		1	1679	مجموع		

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

مرحله پنجم، تعیین راهبرد نهایی: برای تعیین وضعیت کلی راهبردهای منطقه از ضریب نهایی هر بخش (SWOT) استفاده می‌شود. هر بخش ضریبی دارد که از مجموع ضرایب نهایی هر عامل به دست آمده که در بالا ذکر شده بود. این محور شبیه دستگاه مختصات می‌باشد. ضریب هر بخش در محور مربوطه پیدا کرده و

به یکدیگر وصل می‌شود. شکلی ترسیم می‌شود که به هر طرف که کشیده‌تر و متمایل‌تر باشد، نشان دهنده وضعیت راهبردهای آن منطقه است.



شکل شماره (۱): نمودار تحلیل الگوی راهبردی توسعه اکوتوریسم شهرستان دره شهر

مجموع امتیازات محاسبه شده در مدل راهبردی نشان می‌دهد که راهبردهای اتخاذ شده در شهرستان مذکور به راهبردهای «محافظه‌کارانه» نزدیک می‌باشد و مسئولان باید سعی کنند برای دوری از تهدیدها، نقاط قوت را افزایش دهند و به سمت این راهبردها گام بردارند (شکل ۱).

مرحله ششم، جهت اولویت‌بندی و انتخاب مناسب‌ترین راهبرد در میان راهبردهای محافظه‌کارانه می‌بایست از روش مکمل QSPM بهره گرفت. این قسمت، نتایج ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی را شامل می‌شود که در جداول ۵ و ۶ نشان داده شده است. همان‌طور که در این ماتریس‌ها نیز مشاهده می‌شود، فقط سه مورد از راهبردهای محافظه‌کارانه ماتریس سوات به کار برده شده (ST3 و ST4 و ST5) که انتخاب آن‌ها بر اساس نظر اساتید و کارشناسان مطلع و بومی بوده است. امتیازهای داده شده به این ماتریس همان امتیازهای ماتریس SWOT است. ضریب جذابیت هر عامل، بر اساس نقش آن در فرآیند انتخاب راهبرد مورد نظر داده شده و سپس با ضرب ضریب جذابیت در امتیاز آن عامل، نمره هر عامل به دست می‌آید. در ماتریس QSPM باید در تخصیص ضرایب دقت کرد و آن‌ها را به طور مستدل، منطقی و قابل دفاع تعیین کرد (Meredith, 2009, 42-52).



جدول شماره (۵): ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی (QSPM) توسعه اکوتوریسم شهرستان دره‌شهر

راهبرد ST5		راهبرد ST4		راهبرد ST3		امتیاز	عوامل خارجی
نمره	ضریب جذابیت	نمره	ضریب جذابیت	نمره	ضریب جذابیت		
فرصت‌ها (O)							
0/351	3	0/234	2	0/468	4	0/117	O1
0/444	4	0/222	2	0/333	3	0/111	O2
0/484	4	0/242	2	0/363	3	0/121	O3
0/114	1	0/342	3	0/448	4	0/114	O4
0/127	1	0/127	1	0/254	2	0/127	O5
0/144	1	0/288	2	0/144	1	0/144	O6
0/131	1	0/131	1	0/131	1	0/131	O7
0/132	1	0/132	1	0/396	3	0/132	O8
تهدیدها (T)							
0/098	1	0/196	2	0/294	3	0/098	T1
0/094	1	0/188	2	0/094	1	0/094	T2
0/111	1	0/333	3	0/333	3	0/111	T3
0/122	1	0/244	1	0/244	2	0/122	T4
0/121	1	0/363	3	0/242	2	0/121	T5
0/118	1	0/118	1	0/354	3	0/118	T6
0/234	2	0/468	4	0/351	3	0/117	T7
0/1	1	0/2	2	0/3	3	0/1	T8
0/345	3	0/115	1	0/230	2	0/115	T9
2/810		3/943		4/979		1	مجموع

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

ادامه جدول شماره (۵): ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی (QSPM) توسعه اکوتوریسم شهرستان دره شهر

راهبرد ST5		راهبرد ST4		راهبرد ST3		امتیاز	عوامل داخلی
نمره	ضریب جذابیت	نمره	ضریب جذابیت	نمره	ضریب جذابیت		
قوت‌ها (S)							
0/301	3	0/101	1	0/202	2	0/101	S 1
0/288	3	0/096	1	0/192	2	0/096	S 2
0/252	3	0/084	1	0/168	2	0/084	S 3
0/258	3	0/172	2	0/086	1	0/086	S 4
0/315	3	0/105	1	0/210	2	0/105	S 5
0/210	3	0/080	1	0/160	2	0/080	S 6
0/225	3	0/075	1	0/150	2	0/075	S 7
0/158	2	0/237	3	0/079	1	0/079	S 8
0/297	3	0/198	2	0/099	1	0/099	S 9
0/192	2	0/096	1	0/288	3	0/096	S 10
0/184	2	0/276	3	0/368	4	0/092	S 11
0/40	4	0/20	2	0/30	3	0/10	S 12
ضعف‌ها (W)							
0/184	2	0/276	3	0/368	4	0/092	W1
0/220	2	0/330	3	0/440	4	0/110	W2
0/212	2	0/318	3	0/424	4	0/106	W3
0/306	3	0/102	1	0/196	2	0/102	W4
0/294	3	0/098	1	0/196	2	0/098	W5
0/096	1	0/096	1	0/192	2	0/096	W6
0/094	1	0/376	4	0/282	3	0/094	W7
0/098	1	0/098	1	0/196	2	0/098	W8
0/388	4	0/194	2	0/291	3	0/097	W9
0/102	1	0/204	2	0/306	3	0/102	W10
5/074		3/812		4/997		1	مجموع

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

- در آخرین مرحله، با جمع بندی ماتریس QSPM ترتیب راهبردهای فرعی برای راهبرد اصلی محافظه- کارانه ارائه می‌گردد. همان‌طور که در جدول شماره 6 مشاهده می‌شود از میان سه راهبرد مهم ST3 و ST4 و ST5 ترتیب اولویت به شرح زیر می‌باشد و دو راهبرد ST1 و ST2 نیز در مرتبه‌هایی بعدی قرار می‌گیرند؛
- راهبرد اول (ST3): تنوع‌بخشی و ایجاد زیرساخت‌های جدید مانند هتل و رستوران برای ایجاد رغبت و ورود گردشگران به منطقه؛
  - راهبرد دوم (ST5): تنوع‌بخشی و ابتکار در ایجاد اشتغال و شغل‌های جدید برای جلب گردشگران؛

– راهبرد سوم (ST5): تنوع‌بخشی در بالا بردن روحیه مشارکت مردم جهت ایجاد و گسترش توسعه توریسم و اکوتوریسم.

جدول شماره (۶): جذابیت راهبردهای محافظه‌کارانه نسبت به عوامل خارجی و داخلی

راهبردها	نمره جذابیت عوامل خارجی	نمره جذابیت عوامل داخلی	جمع نمره‌ها
راهبرد اول (ST3)	4/979	4/997	9/976
راهبرد دوم (ST5)	2/810	5/074	7/884
راهبرد سوم (ST4)	3/942	3/812	7/755

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

## (۵) نتیجه‌گیری

امروزه صنعت گردشگری و به‌ویژه اکوتوریسم، به عنوان رویکردی جدید برای توسعه هم‌زیستی انسان و اجتماع، به منظور بهره‌وری اقتصادی، در توسعه‌ی مناطق جایگاه خاص و مناسبی یافته است. از این‌رو مناطق دارای چشم‌اندازهای طبیعی به واسطه وضعیت جغرافیایی و زیست‌محیطی از نظر اقلیمی و توپوگرافی و هیدرولوژیکی جاذبه‌های ویژه‌ای را به وجود می‌آورد. در نتیجه، توجه به این شاخه نوپای صنعت گردشگری در مناطق شهری و پیرامونی ضروری است، زیرا گنجینه‌ی پتانسیل‌های اکوتوریسم موجود، می‌تواند این مناطق را به قطب‌های گردشگری در پهنه قلمرو وسیع جغرافیایی تبدیل کند تا از طریق تقویت ظرفیت‌ها، زمینه برای شکل‌گیری شبکه‌های گردشگری در منطقه تحقق یابد. این نگاه فرآیندی به توسعه اکوتوریسم در شهرستان دره‌شهر با زمینه‌سازی و به‌کارگیری برنامه‌ریزی راهبردی امکان‌پذیر است. شهرستان دره‌شهر با توجه به موقعیت جغرافیایی و ویژگی‌های منحصر به فرد خود به عنوان ناحیه نمونه گردشگری در سطح منطقه‌ای شناخته شده است که حجم انبوهی از گردشگران به منظور تفریح و گردش از نقاط مختلف استان و هم‌چنین استان‌های هم‌جوار به این ناحیه سفر می‌کنند. لیکن طبق نظر سنجی که از گردشگران منطقه به عمل آمده، مشاهده می‌شود که کمبود امکانات تفریحی- رفاهی مورد نیاز گردشگران موجب نارضایتی آنان شده و در حال حاضر این مکان به عنوان یک ناحیه توریستی فاقد هر گونه امکانات گردشگری مورد استفاده قرار می‌گیرد که این مسأله اثرات زیست محیطی منفی در پی دارد و این عامل به تبع موجبات نارضایتی مردمان بومی را به وجود می‌آورد. در بخش یافته‌های تحقیق مناسب‌ترین راهبرد تصمیم‌گیری در توسعه اکوتوریسم شهرستان دره‌شهر، راهبردهای محافظه‌کارانه تشخیص داده شد و بدین معنی می‌باشد که می‌بایست به موارد زیر اهمیت بیشتری داد:

- تنوع‌بخشی و ایجاد زیرساخت‌های جدید مانند هتل و رستوران برای ورود گردشگران به منطقه؛
- تنوع‌بخشی و ابتکار در ایجاد اشتغال و شغل‌های جدید برای جلب گردشگران؛
- تنوع‌بخشی در بالا بردن روحیه مشارکت مردم جهت ایجاد و گسترش توسعه توریسم و اکوتوریسم؛
- تنوع‌بخشی ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری برای کسب سود و درآمد بیشتر؛
- تنوع‌بخشی به ارتباطات برای کاهش تاثیرات سوء فرهنگی و اجتماعی ناشی از گردشگری؛

## ۶ منابع

- ای فنل، دیوید، (1385). مقدمه‌ای بر طبیعت گردی، ترجمه جعفر اولای قادیکلایی، انتشارات دانشگاه مازندران.
- بدری، سیدعلی؛ رحمانی، خلیل؛ سجاسی، مجید و حسن‌پور، امید (1390)، راهبردهای توسعه اکوتوریسم در شهرستان مریوان، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، سال دوم، شماره دوم، دانشگاه تهران، صص 38.
- بیرانوند، اسماعیل، (1387). تحلیل فضایی جاذبه‌های اکوتوریسم شهرستان خرم‌آباد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان.
- تقوایی، مسعود؛ پیرمردیان، زهرا و صفرآبادی، اعظم، (1391). امکان‌سنجی توسعه اکوتوریسم در ناحیه سامان چهارمحال و بختیاری، فصلنامه علمی-پژوهشی فضای جغرافیایی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر، سال دوازدهم، شماره‌ی 40، صص 155.
- حاجی‌پروانه، لیلاد، (1387). اکوتوریسم در ایران، مجله شکار و دوستداران طبیعت، شماره 104، تهران، صص 17.
- رضوانی، علی‌اصغر، (1380). نقش اکوتوریسم در حفاظت محیط زیست، مجله محیط‌شناسی، شماره 31، صص 27.
- زاهدی، شمس‌السادات، (1385). مبانی توریسم و اکوتوریسم پایدار (با تاکید بر محیط زیست)، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، تهران.
- سراقی، عیسی؛ ملکی، حسین و ابوالفتحی، درایوش، (1387). نقش جاذبه‌های اکوتوریستی در توسعه گردشگری نهاوند با تاکید بر مدل SWOT، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، جلد 8، شماره 11، صص 134.

- شفیع، محمدرضا، (1375)، بررسی توان‌های جهانگردی در شهرستان فارس و اثرات آن بر توسعه شهرستان، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- علی‌احمدی، علیرضا و فتح‌الله، مهدی و تاج‌الدین، ایرج، (1382)، نگرشی جامع بر مدیریت استراتژیک: رویکردها، پارادایم‌ها، مکاتب، فرایندها، مدل‌ها، تکنیک‌ها و ابزار، انتشارات تولید دانش، صص 106.
- مافی، عزت‌الله و سقایی، مهدی، (1383)، مدلی ترکیبی برای توسعه فضایی گردشگری روستایی، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، دانشگاه فردوسی مشهد، شماره 3، صص 168.
- مافی، عزت‌الله و سقایی، مهدی، (1387)، تحلیلی بر گردشگری روستایی در پیرامون کلان‌شهرها (مطالعه موردی، کلان‌شهر مشهد)، مجله‌ی جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره‌ی دهم، صص 23.
- محمدپور، احمد و رضایی، مهدی، (1387)، درک معنایی پیامدهای ورود نوسازی به منطقه‌ی اورامان کردستان ایران به شیوه‌ی پژوهش زمینه‌ای، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره نهم، شماره 1 و 2، صص 18-19.
- محمدی‌ده‌چشمه، مصطفی و زنگی‌آبادی، علی، (1378)، امکان‌سنجی توانمندی‌های اکوتوریسم استان چهارمحال و بختیاری به روش SWOT، مجله محیط‌شناسی، سال 34، شماره 47، صص 2.
- مختاری، داوود، (1389)، ارزیابی توانمندی اکوتوریستی مکان‌های ژئومورفولوژیکی حوضه آبریز آسیاب خرابه در شمال غربی ایران به روش پراولونگ، مجله جغرافیا و توسعه، شماره 18، صص 33.
- مردانی، جعفر، (1377)، محیط‌زیست و جاذبه‌های توریستی شهرستان شهرکرد، پایان‌نامه کارشناسی-ارشد رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشکده تحصیلات تکمیلی، دانشگاه آزاد نجف‌آباد.
- مرکز آمار ایران، سرشماری نفوس و مسکن سال 90.
- مطیعی‌لنگرودی، سیدحسن و حیدری، زهرا (1391)، متنوع‌سازی اقتصاد روستاهای ساحلی با تأکید بر گردشگری صیادی-مورد: روستاهای ساحلی شهرستان تنکابن، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، شماره 1، صص 19-37.
- مطیعی‌لنگرودی، سیدحسن و رضائیه‌آزادی، مریم (1392)، ارزیابی اثرات اقتصاد گردشگری از دیدگاه جامعه میزبان در تفرجگاه بند ارومیه، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، شماره 4، صص 75-91.
- ملکی، محمدرضا (1392)، طراحی مجموعه تفریحی، توریستی و اقامتی سد سیمره (استان ایلام)، پایان-نامه کارشناسی‌ارشد رشته معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات شعبه ایلام.

- مهندسین مشاور امکو ایران، (1385)، طرح توسعه گردشگری محور زاینده رود (از چلگرد تا باتلاق گاوخونی)، انتشارات میراث فرهنگی، جلد سوم.
- نادری بنی، ابوطالب، (1384)، زمینه‌های گردشگری پیرامون سد زاینده رود، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان.
- نظری، فرشته، (1388)، اکوتوریسم و نقش آن در توسعه پایدار، نشریه جاده‌های سبز، شماره 54.
- نوحه گر، احمد؛ حسین‌زاده؛ محمد مهدی و پیراسته، اسما، (1388)، ارزیابی قابلیت‌های طبیعت‌گردی جزیره قشم با بهره‌گیری از مدل مدیریت استراتژی SWOT، مجله جغرافیا و توسعه، شماره 15.
- نیازمند، مازیار، (1381)، تصویر جهانی اکوتوریسم در سال 2002، ماهنامه صنعت حمل و نقل، شماره 216، صص 8.
- Blamey, R. K., (2001). Principles of ecotourism. In D. B. Weaver (ED) The encyclopedia of ecotourism. New York: Cabia publishing. pp.5-22
- Butler, Richard, (1996), **The Tourism Area Life Cycle**, Vol. 1: Applications And Modifications (Aspects of Tourism), pp 4.
- English Tourism Board, (2000 ), “**The green light: a guide to sustainable tourism**”, London Auther
- Fennell, David, (2000), **Ecotorism, an Introduction**, Rutledge, London and New York.
- Fleischer, Aliza and Anat Tchetchik, (2005), **Dose Rural Tourism Benefit from Agriculture?** Tourism Management, V.26. pp 495.
- Hvengeard, can, (1994), “Ecotourism”, **The Journal of Tourism studies** , vol. 15, No. 2. pp 25.
- Meredith E. David, Forest, R. David, & Fred, R. David, 2009. **The Quantitative Strategic Planning Matrix (QSPM) Applied To A Retail Computer Store**. The Coastal Business Journal, 8(1), 42-52.
- Ricklefs, Robert, E.,( 2001), **The Economy of Nature**, freeman, New York.
- Weaver, D, 2006, **Sustainable Tourism: Theory and Practice**. London: Elsevier.
- Weaver, D. and Lawton, L., (2006), **Tourism Management**, Third Edition, Wiley Publications.
- Weaver. D, B. Lawton, L, J., (2007) , “Twenty Yearson: The State of Contemporary Ecotourism Research”, **Tourism Management**, 28, pp 1168-1179.

- World Tourism Organisation, (2005), **“Creating an institutional environment conducive to increasing foreign investment and sustainable development united nation’s conference trade and development”**, Ghana.